

ला. बाबिंगतन क्याथोलिक धर्माचा पक्षाचा आहे, आणि मेरीचा त्यास अभिमान आहे, ही गोष्ट सर्वत्र प्रसिद्ध होती. त्याणून त्यांणें तो बेत मान्य केला; आणि त्या भयंकर उद्योगास किति एक दुसरे लोक सहाय्य करून घेतले. हा सर्व उद्योग मेरीचे स्वार्थाकरितां होत होता, याकरितां प्रथम त्याणीं तें वर्तमान मेरीला कळवावें, असा बेत केला; त्या मेरीचे खोलींत भिंतीला एक भोंक होतें त्यांतून तिला दारू ओ देत असे, त्याचे हातून पत्रें पाठवायास लागले. त्या सुक्ती करून बाबिंगतनानें कळविलें कीं, आत्मी असा बेत केला आहे, कीं बाहेरून शत्रूनीं चढाव करावा, देशांत बंड करावें, तुला मुक्त करावी, आणि इलिझाबेथ राणीस म्हा रावी. त्याणें तिला कळविलें कीं, माझे जिवंत ग सहा मित्र आहेत, त्यास

क्या थोलिक धर्माचा आणि आपले प्र-
 क्षाचा अभिमान आहे; ते, हे राणीस मारा-
 याचें काम करितील. यावर मेरीनें उत्त-
 र पाठविलें कीं, तुमचे सर्व बेट मला मान्य
 आहेत; तुम्ही राणीस मारायाचें काम जे
 गृहस्थ करितील त्याणून लिहिलें, त्याणीं
 स्वचित् समजावें कीं, जर माझे हातीं ति-
 तकी सत्ता आली, तर त्यांचे उपकारास यो-
 ग्य अशीं त्यांस इनामें मिळतील; आण-
 खी दुसरी गोष्ट; माझी मोकळीक व्हा-
 याचा प्रयत्न, किंवा आंतले आंत बंड क-
 रायाची मसलत करायाचे पूर्वी, प्रथम
 इलिझाबेथ राणीस मारिल्यावांचून
 परिणाम नाही.

बाल्शिंगम त्याणून इलिझा-
 बेथ राणीचा मंत्री होता त्यास या सर्व
 गोष्टींची बातमी लागली होती; त्यानें
 त्यांची मसलत तयार झाली, आणि ती
 पंड

बड बाल्यांकडे खचीत गुन्हा लागू होईल,
 असें झालें त्पणजे त्यांचें शासन करावें
 असा निश्चय केला होता. मग बाबिंग्ग-
 न आणि त्यांचे सोबती यांस धरायाचा
 हुकुमनांमा लिहिला; तेव्हां ते नाना प्रका-
 रचे वेष घेऊन चोरून राहूं लागले. परंतु
 लवकरच त्या सर्वांस धरून कैदेत ठेवून
 चौकशी करायास नेलें; त्यांचा तपास हो-
 उं लागला तेव्हां एक एका तऱ्हेचें सोंग, दु-
 सरा दुसरे प्रकारचें; असें होऊं लागलें
 त्पणून, त्यांतून मुख्य मुख्य होते त्यांस
 मुळा पासून सर्व गोष्टी कशा झाल्या त्या
 पुसोन घेतल्या. त्यांतून चवदा आसा-
 मीचा शिरच्छेद केला, आणि सात आ-
 सामी आपला अन्याय कबूल होऊन मे-
 लि. हे दुष्ट लोक मेल्यावर, पुढें त्यां पक्षें मो-
 द्या मनुष्याचा शिरच्छेद झाला; तो जा-
 णी केला त्यांस दुसरा कोशाचा जाधि-
 कोर

कार नव्हता; एक जबरदस्तीचा माव.

ते वर्तमान असें. इलिझाबेथ राणीने चाळीस सभासद आणि त्यांत मुख्य पांच न्यायाधीश, असे नेमून त्यांस काम सांगितलें कीं, तुम्ही मेरीची चौकशी करून तिला शासन काय कर नवेंवरुं देतें ठरवा. त्यांतून छत्तीस आसामी १५८६) फाथरिंगे क्यास्तिला जवळ गेले; आणि तिणें चौकशीस हजीर व्हावें संपून इलिझाबेथ राणीनें पत्र दिलें होतें तें त्याणीं मेरीस दिलें.

सर्जोट गाडी संपून एक पुरुष होता त्याणें तिचेवर मुख्य आरोप ठेविला कीं, बाबिंग्त्तनाचें बंड तिला ठाऊक होतें, तें तिला मान्य झालें, आणि तिणें त्यास संमती दिली. बाबिंग्त्तना नें कबुल्यत करून दिली होती, आणि त्या दोघुंनीं रुग्णपत्रें सांपडलीं होती, त्यांचे

रून तो आरोप खरा असा पुरावा झाला.

त्या राणीचे अपराध काय असतील ते असोत; परंतु इतकें खरें कीं, तिला शासन बहुत झालें. तिणें प्रार्थना केली कीं माझे चौकशीचे अगोदर जे कागद मी तयार केले होते ते मला द्या, परंतु त्याणीं दिले नाहीं; मग ती खणाली कीं माझे प्रतिज्ञेची नकल तरी मला द्या, तीही त्याणीं दिली नाहीं; पुढें तिणें विनंती केली कीं इतके विद्वान् तसेच वक्ते पंडित आहेत, यांशीं माझा पक्ष घेऊन वाद करील असा एक मला वकील तरी करून द्या; परंतु तिचें खणणें कांहींच ऐकिलें नाहीं. पुढें कांहीं थोडे दिवसांचा विलंब करून शेवटीं तिच्या शिरच्छेद करवा असें शासन वेस्तमिन्स्तरांत ठरविलें. तेथें त्या मुखत्यारांतून दोन मात्र नुईते - बाकीचे सर्व होते.

मैथीचा

मेरीच्या शिरछेद करायाचें, दु-
 लिझावेथ राणीचे मनांत नव्हतें; हें ती
 उगीच बाहेरून मात्र दाखवीत असे. पु-
 ढें मागेजर मेरी राजासनावर बसली
 तर ती आपल्यावर राग काढील, अशी
 मनांत भीति आणून राणीचे प्रधान अ-
 नेक खुक्ती करून तिचे हातून तें निर्देय क-
 र्म कसें तरी घडावें, असा उद्योग करीत हो-
 ते. या मुळें राज्यांमध्ये नेहमी बंडें कावे
 यांचा बातम्या उडूं लागल्या; तेणें करून
 राणीचें मन भययस्त झालें. जसा एका-
 दा मोठ्या संकटांत किंवा आपत्तींत प-
 डतो तशी ती दिसे; बहुधा एकांतीं ब-
 र. आणि अस्पष्ट अक्षरें बोले; तीं केव्हां
 केव्हां ऐकायास येत; त्यांतला भावार्थ हा
 कीं मला मोठें संकट प्राप्त झालें, आतां पु-
 ढें काय करावें ? तशा विपत्तींत तिणें एके
 दिवशीं डेविसन खणून सक्रेतारी
 होता

होता त्यांस बोलावून आणिला, आणि सां-
 गीतलें कीं मेरीची मोकळीक व्हाया क-
 रितां लोक कांहीं प्रयत्न करितील; त्याणून
 मी शिरछेदपत्र लवकर करणार तर तें तूं तथा-
 र कर. त्यावर तिणें सही केली, आणि सां-
 गीतलें कीं, मोहर करायास तें चान्स-
 रा जवळ पाठवावें. परंतु दुसरे दिवशीं
 सकाळीं डेविसना जवळ दोन वेळ दो-
 न गृहस्थां बरोबर निरोप पाठविला कीं, तु-
 मची माझी भेट व्हायाचे पूर्वीं ते दुकुम
 मोहर करायास नेऊं नका. त्याणें ति-
 ला सांगून पाठविलें कीं, दुकुमावर मो-
 हर झाली. अशी त्याणें त्वरा केली पाहू-
 न, राणीस राग आला. डेविसनाचे म-
 नांत होतें कीं कसें तरी करून मेरीस
 शासन ठरविलें आहे, तें सिद्धीस जावें.
 त्याणून त्याणें तें सर्व वर्तमान अमात्यां-
 मी विदित केलें; त्याणीं तसा विचार ठर-
 विला

विला कीं तो हुकुम लागलाच सिद्धीस
 न्यावा; आणि डेविसनास आश्वासन
 दिलें कीं, राणी जवळ आली तुझे विषयीं
 पुरावा करूं. मग तें भयानक आज्ञापत्र,
 बील खणून पुरुष होता त्याचे स्ताधीन
 केलें. त्या पत्रावर श्रूस्वेरी, डबी, केंत
 आणि कंबलंडाचे अर्लीचीं नावें लि-
 हिलीं होती. त्यांस बीलानें बोलावून
 आणिले; आणि ते सर्व मिळोन दोनशि-
 रछेने बरोबर घेउन फाथरिंगे किल्यास नि-
 घाले.

त्याणीं जातांच मेरीला सांगून पाठ-
 विलेंकीं उद्यां सकाळीं पांच घटिका दिवसा-
 सें मृत्यूची तयारी करावी. मग, त्या दिव-
 साकरितां तिणें रेशीम व मखमालेचा पो-
 शाक राखून ठेविला होता, तो आंगावरधा-
 रण केला. त्या प्रांताचा डेरिफ टामस
 आंडुस खणून होता त्याणें तिला सांगी-
 तलें.

तुलें कीं, वेळ झाली, आतां तुम्ही माझे बरोबर चला. ती बोलिली माझे कडून सिद्धता आहे. असें त्र्यणोनविणें आपलें चाकरांचा निरोप घेतला. मग दोन शिपायांचे खांद्यावर हात देऊन, हातांत हस्तिदंताचा एकशूळ घेतला आहे, अशी स्वस्थ चित्तानें डोक्यावर बारीक कापडाचा पदर घेऊन १० शेरिफाचे मागून जाती झाली.

जे गृहस्थ आले होते ते आणि शेरिफ, हे पुढें चालिले आहेत, आणि तिचे घरचा कारभारी मेल्विल तिची स्वारी चालवितो आहे, अशी ती, जेथें शिर छेद करायला करितां काष्ठपुरून त्यावर काळें फडकें घातलें होतें, तेथें जाऊन बसली नंतर तोबील राणीचा हुकुम वाचूं लागला.

तेव्हां फीटबरो गांवचा डीन, फ्रेचर नावाचा होता तोगराजांचे बाहेर उभाराहून बहुत स्तुतीचा गोष्टी बोलूं लागला.

लखनू ल्यास संताप आला होता, हे ही फु-
 क दुसरे कारण. तो पूर्वी कांहीं दिवस इंग-
 लंडांत येऊन जबरदस्त हल्ला कराया-
 चे तयारींत होता, त्या करितां त्याचे विशा-
 ल राज्यांत सर्वत्र अरमाराचा डंका प-
 डला, आणि अनेक युक्तीनें प्रजांवर करबस-
 वून तें तयार केलें. त्या अरमारांत युरोप दे-
 शांत पूर्वी कधीं पाहिलीं नव्हतीं अशीं मो-
 टी १३०० गलबतें होती. सादाक्रोसाचा
 मार्कुइस होता त्यास त्या अरमाराचा सर-
 दारपणा दिला. त्या गृहस्थानें समुद्रांत
 लढाई करून बहुत कीर्ति मिळविली हो-
 ती. जमिनीवरचे फौजेचा सरदार पा-
 मोचे डयुकास केला होता. त्यांतली बी-
 स हजार फौज गलबतावर चढविली होती,
 आणि चवतीस हजार इंग्लंडांत जाया-
 स नेदर्लंडांत तयार होती. ते अरमार
 जय पावून ग्रेट्झ असा स्पानिया र्दोचा
 निश्चय

निश्चय होता, लणून त्याचें नाव अजिंक
अरमार असें ठेविलें होतें.

तें भयानक अरमार निघून इंग्लंडा-
वर येतें आहे, ही बातमी समजून इंग्लंड-
डांतले सर्व लोक पराकाष्ठेचे घाबरे झा-
ले; कारण त्यांशीं लढायास इंग्लिशांज-
बळ सगळीं गलबतें तीस होती; तींही
त्यांचे पक्षें फार लहान. हें समुद्रांतून आ-
तां जमिनीवरून तर इंग्लिशांच्या कां-
हींच उपाय चालणार नाहीं असें लोकांस
भय होतें; कारण शत्रूंचे फौजेंत बंदोबस्त
अधिक, आणि त्यांस विपत्तीची संवय होती.
अशीं स्पानियाडांचीं गलबतें पुष्कळ,
आणि इंग्लिशांचीं थोडीं दिसत माव;
परंतु इंग्लिशांचे खलाशी लोक कुशळ,
आणि शूर लणून त्यांच्या जितका बंदोब-
स्त होता तितका स्पानियाडांच्या नव्ह-
ता. एफिंगम शहरांत रहाणारा लार्ड
हवाई

हवाई स्पून पुरुष त्या वेळेस मुख्य नौ-
काधिकारी होता, त्यानें इंग्लिशांचा
अरमाराचा सरदारपणा आपण पतका-
रिला.

युरोप देशांत जांची मोठी कीर्ति अ-
से ड्रुक, हाकिन्स, आणि फार्बिशर, इ-
त्यादिक पुरुष त्याचे हाताखालीं चाकरीस
होते. इंग्लिशांचीं आणि फ्लेमिशांचीं
मिळोन चाळीस गलबतें जमवून त्यांचा
सरदारपणा लार्ड सीमोरास देऊन या-
र्माचे ड्युकाचें निवारण कराया करितां
तीं डंकर्क बंदराजवळ त्या ठविलीं. या रीती-
ची इंग्लिशानीं सिद्धता केली असतां, युरो-
प देशचे सर्व प्राटेस्टंट राजे कोणत्या
धर्माचा विजय होतो हें पहायास उत्सुक
झाले होते.

स्पानिश नौका समुदाय निघोन
या याचा बेतांत होता, इतक्यांत त्याचा
मुख्य

मुख्य नौकाध्यक्ष सांटाक्रोस आणि उ-
 पनौकाध्यक्ष पालिआनो हे दोघेही मर-
 ण पावले. स्पणून त्या कामाचा सरदारपणा
 मेसिदोनियाचे ड्युकास दिला; जास
 समुद्राचे शीमांत कांहीं कळत नव्हतें. अ-
 सो; तीं गलबतें लिज्बन बंदरांतून नि-
 षालीं, त्याचे दुसरे दिवशीं समुद्रांत मोठें
 तुफान झालें; आणि किति एक लहान-
 सान गलबतें बुडालीं. त्यांस परत घावें ला-
 गलें. मग त्यांतील कांहीं मोडलें तुटलें हो-
 तें तें नीट करून पुनः निघाले; तंव वाटेनें
 त्यांस एक कोळ्यानें अशी बातमी सांगित-
 ली कीं, स्पानिशा तारवांची फुटा फुटा झा-
 ली असें ऐकून इंग्लिशांनीं आपलीं गल-
 बतें परत प्लिनोथ बंदरास नेलीं, आणि
 बहुत करून माणसेंही दूर केलीं. स्पानि-
 श नौकाध्यक्षास असा डुकुम होता कीं,
 प्लॉडर्स देशास जाऊन तेथचे लोक आंत
 घ्यावे,

घ्यावे आणि मग इंग्लंडांत जावे; परंतु
 त्याणें या खोट्या बातमीवर विश्वास ठेवून,
 तें सोडून दिलें; आणि समोर इंग्लंडास
 गेला. इकडे इंग्लिशोंच्या नौकाध्यक्ष
 एफिंगम सर्व सिद्धता करून स्थानि-
 शांची वाट पहात होता, अशांत स्या-
 निशा गलबतें अर्धचंद्राकृती करून घेत
 आहेत असें त्याचे दृष्टीस पडलें. त्या अ-
 र्धचंद्राकृतीची एक टोंका पासून दुसऱ्या
 टोंकापर्यंत लांबी सात मैल होती. अ-
 सें असतांही ड्रेक, हाकिन्स, आणि फो-
 बिशर यांचे हिमतीवर इंग्लिशोंच्या
 नौकाध्यक्ष जाऊन दुरून स्थानिशा गल-
 बतांवर हल्ला करून, त्यांचे रुंद बाजूच्या
 श करिता झाला, हा मोठा चमत्कार. त्या-
 सजबळ जाऊन लढायाच्या धीर होईना.
 कारण त्याचीं गलबतें थोडीं, तशाच
 तोफा व इतर सामानही तुकळ नव्ह-

तें इंग्लिश त्या मोठ्या गलबतांवर आऊ-
 न पडले त्या मुळें त्यांचाही कांहीं नाश झाला,
 परंतु शेवटीं स्पानिशांचीं दोन गल-
 बतें हेंराण करून घेतलीं. मग स्पानिशा
 परत ये. त्यांचे मागें इंग्लिश आगले; आ-
 णि इंग्लिशांस बाहेरून घेऊन दुसरीं
 गलबतें मिळालीं, त्या मुळें त्याणीं पाहिलें
 कीं आतां त्यांवर आऊन पडलें असतां, कां-
 हीं चिंता नाही; मग स्पानिशा लोक क्वा-
 लेइस शहरांत आऊन रहात होते, इत-
 क्यांत इंग्लिश आऊन पडले. त्यांस अ-
 धिक घाबरे कराय करितां, हार्डोनें आ-
 पले आठ गलबतांत लवकर पेट घ्याया
 जोगें दाखू इत्यादि सामान सुमान भरून
 शत्रूमध्यें पाठऊन दिलीं. स्पानियार्ड
 तें पाहून घाबरले आणि पळून गेले; ति-
 त क्वांत इंग्लिशांनी त्यांचीं बारा गलब-
 तें पकडून त्यांचा नाश केला.

हैं वर्तमान घडलें त्या मुळें स्पेनचे दरवाराचा फार अपमान झाला. पुढे मेडिनाचे ड्युकानें झीलंडाचें कांठावर जाऊन मसलत केली, आणि असा निश्चय केला कीं, सैन्याचें सामान सुमान संपत आलें, गलबतांचा फार नाश झाला, आणि पार्माचा ड्युक आपलें सैन्य स्वाधीन करित नाही; या कारणास्तव स्पेनास नियोन जावें; आणि वाराचांगला नाही लष्णून आन्की बेटाचे वाटेनें जावें. त्या प्रमाणें ते उत्तरेकडे संचालिले, त्यांचा पाठीस प्लांबरोहेड बंदरा पर्यंत इंग्लिश लागले. तेथें त्या स्पानियाडींचे गलबतांचा वादळा मुळें फार नाश झाला. त्यांतून सत्रा गलबतें, जांवर सगळे मिळोन पांच हजार लोक होते, तीं पश्चिमेकडचे बेटांवर आणि अयर्लंडाचे कांठावर जाऊन पडलीं. त्या सर्व गलबतांतून

तांतूज संगळीं पन्नास आणि तीन गलबतें
परत स्पेन देशास गेलीं; आणि त्यांचाही
फार नाश झाला होता. त्यांतून जे परत
तांडेल आणि शिपाई आले; त्याणीं लढा-
ईचा गोष्टी सांगून, दुसरे लोकांचे मनांत
त्या कामाविषयीं अतिशय भय उत्पन्न
केलें.

पुढें इंग्लिशानीं आऊन स्पानि-
याडीवर हल्ला केला. त्या प्रसंगीं एसे-
क्सचे अर्लानें मोठा पराक्रम केला.
तो गृहस्थ शूर, उदार आणि चतुर हो-
ता. तो शौर्यगुणें करून लढाईत उच्चप-
दास योग्य असा असे; तसाच आपलें
वक्तृत्व आणि युक्ति याहीं करून दरवा-
रचें काम चालवाया ओगाही होता. त्या
वेळेस जीं नाटके होत त्यांत तो अर्ल आ-
णि इलिझाबेथ हीं दोघें सोबत्या प्र-
माणें एक करून वर्तत. तिचें वय सा-

ठ वर्षाचें होतें आणि त्याचें त्याचे अर्थही न-
 व्हतें, तरी लोक सांगत कीं त्यास कांहीचि-
 ता नाही, आपण लहान असें मानिलें त्या-
 णजे झालें; आणि राणीही तसेंच मानीत
 असे. या रीतीनें राणीची त्या अयर्त्तव्ये-
 व्हां रुपा होती तेव्हां त्यास दरबारांत मोठी
 प्रतिष्ठा मिळायीस काय अशक्य ? तो सर्व
 कामें आपले इच्छेस येईल त्या प्रमाणें करी-
 त असे. परंतु तो कसा तरी, तरणा आ-
 णि नवा होता त्या मुळें त्यास गर्व झाला,
 आणि वाटू लागलें कीं मला जे लोक बरें
 त्याणतात आणि प्रशंसा करितात हे माझे
 गुणामुळें; राणीची रुपा आहे त्याणून नव्हे.
 एके दिवशीं अयर्त्तव्याचा गवर्नर कोण
 नेमावा या विषयीं तो अर्ल आणि बर्ली-
 ग त्याणून एक लार्ड या दोघां मध्ये राणी-
 समक्ष वाद पडला; तेव्हां तो अर्ल इतका
 संतापला कीं, त्यास देह भाद नाहीं से झालें.

त्याणें

त्यापणें राणीकडे पाठ केली, तें पाहून तिला
 फार मग आला, आणि तिणें त्याचे काना-
 वर एक बुकी दिली. मग आपण कोण, क-
 रतों काय, राणीअ मान किवी, या सर्व गोष्टी
 विसरून त्यानें लागलाच आपला हात त-
 रवारीवर घातला; आणि शपथ केली कीं,
 असें तुझे बापानें केलें तरी मी सोसणार ना-
 हीं. हें राणीनें मनास आणिलें नाहीं, आणि
 रागाचे थोडे दिवस गेल्यावर, त्याला पूर्वीचे
 पदावर पुनः स्थापिला. तशांत त्याचा प्रति-
 स्पर्धी लार्ड बर्लींग तोही मेला, खणून त्या-
 ची सत्ता पुनः अप्रतिहत चालूं लागली.
 तेव्हां अयलंडातले लोक केवळ इंग्लि-
 शांचे ताबेखालीं आले नव्हते, खणून पु-
 नःपुनः ते शेजारचे सज्जान लोकांवर हल्ला क-
 रून, आपला प्रताप दाखवीत. त्या लोकांस
 सरकारचे ताबेखालीं आणावे हा उद्योग आ-
 पले लोकांस अनुकूल आहे, असें एसे -
 कंसास

कसास बाटलें. त्याचे शत्रु जे होते त्यांसही ते वाईट बाटलें नाहीं, कारण तो तेथें होता तो पर्यंत त्यांस वर येऊं देत नसे, अणून कसातरी तो एक वेळ दरबारांतून निघावा, अशी ते इच्छा करीत होते. परंतु त्यायोगानें त्याचा पूर्ण नाश केला.

शत्रूंचें मुख्य रहायाचें ठिकाण अल्-स्तर तेथें जाऊन त्याणें हत्ता करावा तें न करितां त्याणें आपलें सैन्य मन्स्तर प्रांतांत नेलें, तेथें उगीच आपलें बळ खर्च केलें : कारण तो जातांच ते लोक शरण आले : आणि तो परत येऊं लागला तेव्हां मात्र पुनः त्याणीं शस्त्र धारण केलें. आणि मग त्यांवर उपाय चालेनासा झाला. जाउद्योगापासून राणीनें फार आशा केली होती, तो या रीतीनें केला असें पाहून, तिला वाईट बाटलें, आणि असें असतांही तो आग्रहानें बारंवार तिला आणि मंत्र्यांला पत्रें लिही-

लिहीं, अणून तिला विशेष कोप आला. इ-
नकें झालें असतांही आज्ञानविचारितां, आ-
णि कौणी नदिली असतां तो स्वतः राणीज-
वळ वयाद सांन्यास परत आला, अणून
तिला फीचें मताप आला.

इलिझाबेथ राणीस असा त्याचा
कार राग आला होता खरा, परंतु तों दृष्टीस
पडतांच दया आली; इतका दुकुम मात्र केला
कीं, मी आज्ञा करीन तों पर्यंत एसेकसास
त्याचेच घरीं कैदेंत ठेवावा; जर कांहीं महि-
ने पर्यंत तो तसाच स्वस्थपणीं असता तर
त्यास पूर्वीचीं सर्वपदे प्राप्त झालीं असतीं.
परंतु तो आपल्यावर जुलुम केला असें ल-
णत असे, त्याचा विचार करून राणी त्या-
स सुक्त करणार होती; त्याची त्याणें वाटपा
हिली नाही, असा त्याचा स्वभाव उतावीळ
होता. आणि दुसरें असें झालें कीं, त्याणें पू-
र्वी मरवता करून घेतला होता, तो असा
कीं

कीं, आपले वांचून दुसरे कोणी राज्याचा दा-
 दा आणून विकून ये; तो मरवता त्याजव-
 ळ फार दिवस चालिला होता, तो पुढे चा-
 लवावा त्याणून त्याणें राणीस वळ विनंति
 केली, ती तिणें मान्य केली राहिली, या सुळें
 त्याणें अन्याय कर्म केलीं. फार दिवस लो-
 क त्याची प्रशंसा करीत होते, त्यांवर भरं-
 वसा ठेवून जे दरबारांत आपले शत्रु आहे-
 त, त्यांचें पारिपत्य करावें असा त्याणें नि-
 श्चय केला; तें पारिपत्य राणी करणार ना-
 हीं असें त्यास वाटलें होतें. लंडन शहरचे
 लोकांचा धर्माविषयींचा आणि राज्य का-
 रभाराविषयींचा बेत त्याचे मनास आव-
 डला होता, त्याणून त्यांवर त्याचा बहुत
 विश्वास होता. जे प्युरिटन होते, त्यांस

* प्युरिटन असें त्या वेळेस माते स्मंडास
 अणत असत; कारण त्यांचे धर्म इतरांपेक्षें शुद्ध
 असत. आलीकडे हा शब्द निरुपेक्षक झाला आ-
 हे.

धर्म.

धर्मसंस्थेचे बंदोबस्ताविषयीं अगत्य दाखवून तो संतुष्ट करीत असे; आणि जे मोठ्या पदावर होते त्यांचीं दुष्कर्मे दाखवून दुष्टांचा संतोष करी. याचे आंधळे क्रोधाचा निश्चितार्थ होय हा ठरला कीं, त्याचा विश्वासू एक सरकिष्ठाफर ब्रौंट स्पणोन होता, त्यानें सरकारचे वाड्याचे दरवाजे आपले स्वाधीन करावे; सरजान डेविसानें दिवाणखाना संभाळावा, आणि एसेक्सानें स्वतः आपले साथी घेऊन राणीजवळ जावें, आणि प्रार्थना करावी कीं, जे तुझे आणि माझे दरबारांत शत्रु आहेत ते काढून टाकून नवे पार्लमेंट करावें, आणि राज्य पुढें चांगलें चालवावें.

पुढें कोणत्या रीतीनें चालावें, याचा विचार एसेक्स करीत असतां, त्यास एक गुप्तपत्र आलें, त्यांत असे लिहिलें होतें कीं तूं आपले जीवाचें संरक्षण करावा . विप्रयीं

विषयीं जपून रहा. तो प्रसंग भयकर अ-
सें पाहून, अर्ले आपले मित्रांशीं मसल-
त करूं लागला; परंतु त्यांजवळ शस्त्रे ना-
हींत, सामानाचा तोटा आणि तशांत, वा-
ड्यांतले पहाऱ्यावर पहिल्या, दुसऱ्या, तिसऱ्या
मनुष्य आलें; त्या कारणासुळे तेथें हला-
करायाचा कांहीं उपाय राहिला नाही. त्या-
ची मसलत होत असतां, शहरचे लोकां
कडून अर्लीस मदतगारीची सिद्धता आ-
हे, असा कोणी एका पुरुषानें येऊन नि-
रोप सांगितला. हा पुरुष बातमी समजा-
या करितां बहुधा त्याचे शत्रूनीच पाठवि-
ला असावा. तशा संकटसमयांत शहर-
चे लोकांस उठविणें, हा बेत अतिशय
अविचारी स्वरा; तथापि त्याचा निश्चय के-
ला; परंतु तो दुसरे दिवसा पर्यंत तसाच
तकूब ठेविला.

दुसरे दिवशीं मोठे सर्काळीं त्यांचे
स्नेही

स्नेह रंजित आणि सौथं मन एथील अ-
 लं, लाईसांडीस, पार्टीगर आणि मौं-
 टीगल; आणि दुसरे प्रतिष्ठित तीनशें गृ-
 हस्थ त्याचे कचेरीस जमले. मग कोणी
 परकी भाषा ऐकूं नये, खणून लागलीच
 वाड्याचा दरवाजांस कुलुपें घालून अल्हा-
 नें त्या सर्व बंडवाले लोकांस अकस्मात्
 उठवायाची आपली मसलत कळविली;
 तितक्यांत सरवाल्टर रालीगानें दुसरे
 एक सरफर्डिनांडो गार्जिस या नावाचा
 बंडवा त्याजवळ निरोप सांगायो करितां
 कोणी पुरुष पाठविला; त्याचें आणि स-
 रफर्डिनांडोचें टेम्स नदीवर बोलणें झालें.
 तेव्हां त्या पुरुषास एसेक्साचे सर्व
 मसलतीची बातमी लागली. मग एसे-
 क्साचे अल्हानें पाहिलें कीं, आतां सग-
 ळी मसलत हातांतून आले; खणून घ-
 रांतून निघोष अकस्मात् बंडकस्य क-
 रितां

रितां बाहेर आलिला. त्यास असें बोरलें
 कीं, लोक आपल्यास बरें खणतात त्या
 पेक्षें संकट समयीं उपयोगी पडतील; प-
 रंतु तसें झालें नाहीं. तो दरवारवाले दो-
 नशें लोक बरोबर येऊन शहरांत जाया-
 स निघाल्यावर, वाटेनें त्यास वेडुफोडों-
 चा अर्ल आणि लार्ड क्राम्वेल हे येऊ-
 न मिळाले. तोर स्थानें मोठ्यानें बोलूं
 लागला कीं, माझा जीव घ्यायाची मसल-
 त आरंभिली आहे.” त्यास वाटलें कीं हें
 ऐकून लोक जमा होतील, परंतु त्यांस मे-
 यशानें दुकुम केला होता कीं, कोणी घरा-
 तून बाहेर येऊं नये. त्याणून त्यास कोणी
 एकही पुरुष येऊन मिळाला नाहीं. पुढें
 त्याचे बरोबर होते तेही चोरून निघोन
 गेले, शेवटीं थोडेशे लोकानिशीं तो न-
 दीजवळ आला, आणि एके होडींत ब-
 सून एसेक्स गाड्यांत येऊन पोचला.

मम तो आपले संरक्षणाचा उपाय योजून
लागला. परंतु शौर्य करून कांहीं उपाय
होऊन त्याचें संकट दूर होईल असें नव्ह-
तें, त्याणून तो जाणीं वेढा घातला होता
त्यांहीं जेलीं लावून ओलीस मनुष्ये मा-
गूं लागला; तें ते कांहींच कबूल करीनात;
शेवटीं त्याणें प्रार्थना केली कीं, माझे फार
हाल करूं नका, आणि सर्व मजकुर नीट
समजून घ्या; अशी विनंती करून तो वे-
ढा घालणारांचे स्वाधीन होता झाला.

पुढें एसेक्स आणि सौथंसन यां-
स लांबेथ त्याणून लंडन शहरचा एके प्र-
देशीं आर्चबिशप रहात होता तेथें नेले;
तेथून दुसरे दिवशीं किल्यावर पाठविले,
मग फेब्रुआरी महिन्याचे एकुणिसावे
तारिखेस सभासदांनीं त्यांची चौकशी के-
ली. त्याणीं जापसाल काय केला हें ध्या-
नांत येतें, कारण त्यांचा अन्याय उघड
होता

होना लघून् क्षमा व्याची शंका ब. रा-
 हिली नाही. एसे कसाचें शासन ठरवि-
 ल्यावर त्यास धर्मसंबंधी भय उत्पन्न झालें,
 जें पूर्वी त्याचे मनांत नेहमी असे. तें अ-
 से. धर्मपक्षी येऊन त्याणें त्यास गोंधळ केला,
 तेणें करून भय पावून तो आपलें सर्व बंड
 कबूल झाला. अशी गोष्ट सांगतात कीं,
 त्याचे शिरछेदपत्रावर सही करायाचे वेळे-
 स राणीनें थोडासा अनमान केला होता.
 त्यावरून एसे कसास आशा होती कीं,
 आपणास क्षमा प्राप्त होईल. दुसरे, तिणें
 पूर्वी त्याला एक आंगठी दिली होती. आ-
 णि सांगीतलें होतें कीं तुला कसें जरी संक-
 ट प्राप्त झालें, तरी ही माझे जबळ पाठवू-
 न दिलीस त्याजें निवारण होईल.
 ती आंगठी त्याणें नाटिंगमचे कोंटेसे
 बरोबर राणीला द्याया करितां पाठवून दि-
 ली, परंतु ती कोंटेस अर्लीचा आंतून
 दिस

दूष करीत होती, खणून तिणें ती तशीच मध्यें दाबून ठेविली. इकडे राणीला राग आला कीं; अर्ले इतक्या विपत्तींत पडला असतांही क्षमा मागून नाहीं. वास्तवीक पहातां, ती जे अर्लाचें शासन करीत होती, तो जितक्या संकटांत होता, तितकेंच संकट तिलाही होतें. तें असें. तिणें एक वेळ शिरछेद पत्रावर सही केली, पुढें तें फिरविलें; पुनः त्याचा वध करायाचा निश्चय केला, आणि पुनः तिला दया आली. शेवटीं तिणें त्याचा शिरछेदाविषयीं संमति दिली; तेव्हां मासून तिला एकही सुखाचा दिवस आला नाहीं.

या रीतीनें राणीचा स्नेही मरण पावतांच तिचीं सर्वसुखें लयास गेलीं, असें दिसून आलें. मग अभ्यास पडला होता खणून मात्र ती राज्य कारभार चालवी; परंतु कोणत्या गोष्टींत सुख राहिलें

लें नाही. तिला जें दुःख झालें, जेणें कस
 न तिचा शरीरीं अशक्तता येत थालिली,
 आणि तिचा अंतकाळ जवळ आला अ-
 से स्पष्ट दिसूं लागलें. पुढें लवकरच ति-
 ची वाचा बंद झाली, आणि कांहीं घटि-
 कापर्यंत किंचित् निद्रा येऊन ती एक वेळ
 ही न ओरडतां मरण पावली. त्या वेळेस
 तिचे वयास सत्तरावें वर्ष होतें, आणि ति-
 णें पंचेताळीस वर्षें राज्य केलें. प्रसंगानुरूप
 पद्मलिङ्गाबेथ राणीचे स्वभावांत अंतर
 पडलें. तें असें. ती राज्य करूं लागली तेव्हां
 तिचा स्वभाव नम्र आणि यथायोग्य हो-
 ता; परंतु शेवटीं आयही आणि क्रूर असा
 झाला. तिचे मध्यें फार चातुर्य होतें; परं-
 तु आपल्या शरीरांत सौंदर्य नाही हें ति-
 ला कळत नसे; आणि पांसष्ट वर्षांची हो-
 ती, त्या वेळेसही कोणी तिचे सुंदरपणा-
 ची प्रशंसा केली तर ती त्यावर प्रसन्न
 होई

होई.

इलिझाबेथ राणीमध्ये काय हो-
 य होते असतील ते असोत; परंतु इंग्लि-
 शानीं सर्वदा तिचें स्मरण करून स्तुती-
 करीत. तिणें पार्लमेंटांत आपला
 मोठा अंमल चालविला होता, सगून
 पार्लमेंटाचे सभेंत असें सणत कीं, रा-
 ज्य नियमाचे बाहेर राणी चालत्ये; तिचा
 मर्जीस वाटेल त्या प्रमाणें नियम कराय-
 स ती समर्थ आहे; अशी मोठी सत्ता ती
 इडित असे खरी, परंतु ती कोठें भलते ठिका-
 णीं करीत नसे. हेंही खरें कीं, तिचा राज्या-
 त दुसरें कोठचें मोठें राज्य साध्य चालें ना-
 हीं; परंतु दिवसातुदिवस त्या पायची वृ-
 द्धि होत चालिली, आणि लोकांस कळूं
 लागलें कीं, पुढें वास्तवीक युद्ध आणि वि-
 जय यांचें स्थळ समुद्र पृष्ठ होणार. त्या
 काळ पर्यंत जे देशावर जो पाहिजे तोह-
 ला

छा करून लुटीत असे, तो देश सोवरून
 जे पूर्वी हत्ता करीत होते, त्यांचा भयान
 क होत चालिला. पोर्तुगीस आणि स्पानि-
 यार्ड लोक समुद्रांतून दूर देशास जा-
 ऊन बहुत द्रव्य मिळवूं लागले. ते पाहून
 इंग्लिशां सही ईर्ष्या आली, आणि तेहि
 दुस्थानास जावयास जवळची वाट शो-
 धून काढया करितां नाना प्रकारचे उपा-
 य करिते झाले. सरवाल्डर रालिग्ल-
 णून जो प्रसिद्ध गृहस्थ पूर्वी सांगीतला,
 त्याणें सरकारचा मदतगारी बांधून अमे-
 रिका देशाच्या न्युइंग्लंड त्याणून एक प्रांत
 आढे तेथें वस्ती केली. तसाच आंतले आं-
 त व्यापारही बहुत चालिला होता. दुसरें
 असें झालें कीं किति एक डच लोक आ-
 पले देशांत उपद्रव झाल्यामुळे इंग्लं-
 डांत येऊन राहिले, त्यां बरोबर कळा कौ-
 शल्यें बहुत आलीं. त्या वेळेस असें झालें
 कीं

कीं, सर्व बेद एक दांच अज्ञान निद्रेंतून जा-
 गें झालें काय ! उत्तरोत्तर कळा कौशल्यें,
 व्यापार, आणि राज्यनीति दृढ होत च-
 लिली. इलिझाबेथ राणीचे राज्यांत
 • प्रथम विद्या वृद्धिंगत होऊं लागल्या.
 सरवाल्टर रालिग आणि हूकर
 संपून दोन विद्वान् होते, त्याणीं भाषा
 स्वरूपतेस आणाया विषयीं उद्योग के-
 ला; स्पेन्सर आणि शेक्सपीयर या
 नावाचे दोन कवि होऊन गेले, त्यां सतर ए-
 थें स्तुति के त्यानेंच केवळ विशेष शोभा ये-
 ईल असें नाहीं. हे सर्व असोत; परंतु
 या राणीचे राज्यांत लार्डे विरुलमाचे
 पदाचा अधिकारी फ्रान्सिस बेकन
 संपून जो वस्तुविवेचक होऊन गेला, त्या-
 ची किती स्तुति केली तरी थोडीच; त्या-
 ची लिहिण्याची पद्धति सरळ, आणि
 शुद्ध; त्याचें चातुर्य, विद्या, आणि सूक्ष्म-
 दृष्टि

दृष्टि, यांहीं करून मात्र पराजित झाले होते. जर सर्व इतिहास पाहून राज्ये कशीं कशीं वृद्धि पावलीं आहेत हें पाहिलें, तर जसे इंग्लिश लोक या राणीचे राज्यांत थोडके काळांत चतुर, पराक्रमी, आणि सुखी झाले, असें दुसरें एकही उदाहरण सांपडणार नाही. हें स्वरें कीं, या राणीचे राज्यांत स्वतंत्रता स्थिर झाली नाही, आणि राणीनें आपली सत्ता अतिशय वाढवून स्वेच्छेनें व्यवहार केला; परंतु जेव्हां व्यापाराची लोकांत प्रवृत्ति झाली, तेव्हां सहज स्वतंत्रता झालीच; कारण, जे लोकांत चांगला व्यापार चालिला आहे, ते राज्याचे सेवक भावांत फार दिवस वागले ही गोष्ट कधीं झाली नाही.

प्रथम भाग समाप्तः

या पुस्तकांतील अप्रसिद्ध शब्दांचे अर्थ.

अ

- अयर्लंड, इंग्रजी ..... पृष्ठ १
अर्ल, इं ३६
अतिभक्ति, स्त्रीलिंग १२३
अविच्छिन्न, वि० जास नाश नाही तो. ३
अभिषेक, पु० स्नान.
अभिरुचि, स्त्री० इच्छा, आवड.
अत्यतृष्णा, वि० जास इच्छा थोडी असत्ये
अमानुष, वि० मनुष्याचे शक्तिपेक्षें अ-
धिक.
अभेद्य, वि० जाचा भेद होत नाही.
अनुत्सुक, वि० जास हौस नाही.
अव्यवस्थित, वि० जास बंदोबस्त नाही.
अनुरक्त, वि० प्रीतियुक्त.

:अथगण्य

(४५०)

अ

अग्रगण्य, वि० मुख्य.

अप्रौढ, वि० हलका.

अनिन्द्रियनियत, पु० इन्द्रियें स्वाधीन
नसणें.

अग्रेसर, वि० मुख्य.

अत्यद्भुत, वि० फार चमत्कारीक.

अनुपकारिता, स्त्री० कृतघ्नपणा उपका-
र नआणणें.

अपहारकता, स्त्री० लबाडीनें घ्यावें अ-
सा स्वभाव.

अविनय, पु० दांडगाई.

अपभ्रंश, पु० अशुद्ध शब्द.

अमद्, न० अशुभ.

.आ

पृष्ठ

आर्चविशेष, इ० . . . . . ४६

आश्वेद निसृडे, इ० . . . . . ७०

आफीस.

(४९१)

आ.

पृष्ठ

आफीस, इ० . . . . . १०७

आल्बिजेन्सी, इ० . . . . . १५३

आसासीन, इ० . . . . . १६४

आटर्नी जनरल, इ० . . . . . ३३३

आदिकारणभूत, वि० मुख्य कारण.

आस्थावान्, पु० जास अगत्य अंसते
तो.

आक्षेप, पु० विघ्न, अडथळा.

इ.

इंग्लंड, इ० . . . . . १

इस्कायर, इ० . . . . . ११८

इतिहास, पु० बखर, वास्तवीक घडलेली
वर्तमानें.

ई.

ईश्वरभजन, न० . . . . . १४०

ईस्तर, इ० . . . . . ३२१

उ

उ

उद्युक्त, वि० कामास लागलेला.
 उपशम, पु० शांति, नाहीसे होणे.
 उपस्त्री, स्त्री० बटिक. जिशी लग्न झाले
 लें नाही अशी बायको.
 उत्सुक, वि० जास हौस असले तो.
 उपक्रम, पु० प्रारंभ.
 उपजीविका, स्त्री० बांधणे. बांधण्याचें
 साधन.
 उत्तेजित, वि० उत्साह युक्त.
 उपदिष्ट, वि० सांगितलेला, शिकविलेला.

ऊ

ऊर्णावस्त्र, न० लोंकरीचें कपड.

ऐ

पृष्ठ

ऐसिनै, इ० ..... १०

ऐरनसैड, इ० ..... ५३

औ

औद्योगिक, न. सांडगेपणा:

कृपां दृष्टि, स्त्री-दयेनें पहाणे. दया:

केंद्रिका, इ. ६७

कांकरर, इ० . . . . . ६९

कुसेड, इ. . . . .

कृस, इ. ८३

कैअरडिलिओ, इ. १२०

का अर्नीबेन, इ. १८१

कोर्ट मार्शल, इ. १८०

कानून्स्तेबुल, इ० . . . . . २४७

कमीशनर, इ. २२०

कैस्त, किस्त, इ० लोकांस तारण्या करि:

तां

क

तां ईश्वराने १८३२ वर्षांपूर्वी पृथ्वीवर आपला पुत्र पाठविला होता; व जाणें किस्ति-
यन धर्म लोकांस सांगितला तो.

कुनीति, स्त्री०. अन्याय, वाईट मार्गानें चालणे.

कोधाम्नि, पु० (कोध अग्नि) अतिशय राग.

कोधसंतप्त, वि० फार रागें भरलेला.

कौन, इ० कोन खणून एक नाणें पूर्वी चालत असे. त्याची किंमत पांच शिलिंग खणजे सुमारे अडीज रुपये.

कुस्मित, वि० घाणेरा, वाईट.

कामुक वि० सकाम.

कृतघ्न, वि० जो उपकार जाणत नाही तो.

कौंटेस, इ० कौंट शब्दाचें स्त्रीलिंगी रूप.

ग

(४५५)

ग

पृष्ठ

गाल, इ०	२
गास्विल, इ०	२६
गास्कनी, इ०	१५३
ग्यार्टर, इ०	२१३
घोट, इ०	२१६
गृहसंबंधी, वि० घरचें.	
गांभीर्य, न० खोलपणा, प्रौढपणा.	

च

चान्सेलर, इ०	३९०
--------------	-----

ज

जर्मनी, इ०	
जिरुसिलम, इ०	८१
जिनोईस, इ०	२०४

ट

(४२६)

ट

ताल, इ० ..... २००

ड

डेन, इ० ..... २००

ड्युक, इ० ..... ६१

डचेस, इ० ..... २११

डीन, इ० ..... २११

त

तन्निमित्त, अ० त्यामुळे.

द

ट्रिपेट, इ० ..... ३०

द्रव्यांतरमत, न० ..... २४१

देहांतरप्राप्ति, स्त्री० मेल्यानंतर जीवास
दुसरा देह होतो.

दासदासी, स्त्री० चाकर व बटकी.

दुष्कर्म

(४५७)

द

दुष्कर्म, न० पाप, वाईट काम.

दौरात्म्य, न० दुष्टपणा.

दुरात्मता, स्त्री० दुष्टपणा.

देवत्रित्व, न० तीन देव ईश्वर, १. व्याख्यापुत्र
इशुस्त्रिस्त, २. पवित्र आत्मा, ३.

ध

धर्मस्थापक, पु० धर्मस्थापणारे.

धर्मपक्षपाती, पु० धर्माविषयींच्या कांहीं तरी
अधिकार जाकडे असतो तो.

धर्मोपदेशक, पु० लोकांस धर्म सांगण्या-
चा अधिकार जास असतो तो.

धर्माध्यक्ष, पु० धर्मपक्षपात्यांमध्ये आर्च्य
विशपाचे खालचे पायरीवर जो असतो
तो. बिशप.

धर्मबाह्य, वि० जाच्या धर्म सुटला.

धर्मयुद्ध, न० कुसेड पहा पृष्ठ ८२

न

(४५८)

न

नार्वेजियन, इ०	६४
नैट, इ०	११
निमग्न, वि० बुडला. आसक्त.	
निर्धन, वि० जावे जवळ पैका नाही तो द- रिदी.	
निस्वाद, वि० जास गोडी नाही.	
नूतन, वि० नया.	
नियम, पु० बंदोबस्त. कायदा.	

प

पोल, इ०	४
प्राक्चुरेटर, इ०	१०
पिक्त, इ०	१४
पोप, इ०	२५
पेपल, इ०	४३
पुण्ययुद्ध, न०	८२
पिकडी, इ०	८२

पर

परस्परप्रभुत्व, न० ..... १०५

पालेस्तिन, इ० ..... १३०

पार्लमेंट, इ० ..... १५४

पांथशाब्दो/ स्त्री २५५

प्रिबेंडरी, इ० ..... १६०

प्र्युरिटन, इ० ..... ४३६

प्रवृत्त, वि० काम करायास, जाणें आरंभ के-
ला तो.

प्रतीकार, पु० उलट उपाय.

प्रसृत, वि० पसरलेला. विस्तीर्ण.

पद्य, न० श्लोक.

प्रतिबंध, कु० अडथळा.

पंचमहाभूतादिवस्तु, न० (पंचमहाभूत
आदिवस्तु) सर्वपदार्थ.

प्रताप, पु० पराक्रम. शूरपणा.

पदच्युत, वि० जात्या अधिकार गेला तो.

परमस्तुत्य, वि० फार स्तुती करायास योग्य.

पुण्यक्षे-

प

पुण्यक्षेत्र, न० पुण्याची जागा.
 परतंत्रपणा, पु० दुसऱ्याचे स्वाधीन असणे.
 प्रतिपक्षी, पु० शत्रु, दैष्ट.
 प्रज्वलित, वि० पेटलेला.
 प्रार्थनीय, वि० विनंती करावा स योग्य.
 प्रसार, पु० पसरणे. विस्तार.
 पराजित, वि० जिंकलेला.
 पोंड. इ० एक नाणे आहे त्याची किंमत सुमारे रुपये दहा.

फ

पृष्ठ

फ्रान्स, इ० .....
 फेअर, इ० .....

व

ब्रिटेन, इ० .....
 ब्रिटेन

ब

पृष्ठ

बिटन, इ०	१
बोक्कांक, इ०	८७
बार्मुअर, इ०	१४
बामिस्मा, इ०	१४४
बरो, इ०	१५८
ब्लाकमिन्स, इ०	२१०
बाचलर, इ०	३१७
बहिष्कृत, वि० बाहेर काढलेला.	
बंडेयपणा, पु० बंड करावें असा स्वभाव.	
बरकेस, स्त्री० वैमनस्य. तंटा.	

भ

भयभदर्शन, न० भय दाखविणे.

भूषित, वि० सुशोभित.

भर्त्सना, स्त्री० निंदा. तिरस्कार.

महंत, पु०	पृष्ठ २६
मठ, पु०	२८
मार्तिर, इ०	२३
मृत्युपत्र, सं०	७८
मार्के, इ०	८४
महंतीष्म, स्त्री०	८९
मेयर, इ०	२११
मास, इ०	३४२
मतानुसारी, वि० मता प्रमाणें चालणारा.	
महत्कर्मारंभ, पु० मोठें कर्म करायलास लागणें.	

मांडलिक, वि० जाचें राज्य लुहान असतें तो. (संज्ञा इ०)

महाद्वीप, न० ब्रिटेन वेट सोडून युरोप खंडांत जे देश आहेत त्यां सर्वांचें मिळोन नाव महाद्वीप. याचा अर्थ भूगोल संज्ञादांत पहा पृष्ठ २२

(४६३)

म.

मार्दव, न० नम्रपणा. मृदुपणा.

य

युनिवर्सिटि. इ० ..... पृष्ठ
यावुज्जीव, अ० जंय पर्यंत जीव आहे तं
व पर्यंत.

र

रोमन, इ०

रमणीय, वि० मनास आनंद करणारें.

राजत्व, न० राजाचा धर्म. राजेपणा.

राजकारक, वि० राजा होण्यास जो यत्न
करितो तो.

सैद्धरस, पु० क्रोधावेशानें विचार सुटून हाग-
णें, मारणें इत्यादि कर्माविषयीं प्रवृत्ति हो-
ण्यास प्रयोजक जो मनो विकार तो.

रक्तमत, न० जा धर्माचे रीती पासून फार
लोकांचे

(४६४)

र

लोकांचे प्राण गेले त्या रीतीचें नाव.
रक्तस्वावीनियम, पु० बहुत लोकांचे प्रा-
ण घेणारा असा जो कायदा तो.

ल

लातिन, लाटिन, इ० . . . . . २५
लाई, इ० . . . . . ६०
लाबरिंथ, इ० . . . . . १२२
लिथुनिया, इ० . . . . . २२५
लेफ्टेनंट, इ० . . . . . २६२
लाईचेंबर्लीन, इ० . . . . . ३०२
लोकप्रियता, स्त्री० लोकांस आवडणें.
लोभाविष्टता, स्त्री० लोभी स्वभाव. लोभ.

व

वेडनिसडे, इ० . . . . . ७१
व्यवस्थापक, पु० व्यवस्था करणारा जो
नियम

(४५५)

व

नियम करितो तो.

विस्मृत, वि० आश्चर्य युक्त.

वैमनस्य, न० वांकडें. बरकस.

वंशीय, वि० वडिलां पासून चालत आ-
लेलें.

वार्धक्य, न० आतारफणा.

विषयोपभोग, पु० संसारांतील भोग
भोगणें.

विषयसुख, न० विषयां पासून जें सुख
होतें तें.

व्यय, वि० चिंता युक्त.

श

शेरिफ, इ०

स

स्काटलंड, इ०

: सीधर

(४६५)

स

पृष्ठ

सीझर, इ० . . . . . १५

सीट, इ० . . . . . १४

साक्सन, इ० . . . . . १५

सेंटयेगरी, इ० . . . . . २४

साधारण इंग्लिश, इ० . . . . . ७२

सेंटदामस, इ० . . . . . १५४

सागसेन, इ० . . . . . १३०

स्विम, इ० . . . . . ३१५

सात संस्कार, पु० . . . . . ३२७

मेकतारी, इ० . . . . . ३३८

स्मिथफील्ड, इ० . . . . . ३५१

सेनाधिपति, पु० मुख्य सरदार.

सतम, वि० तापलेला. रागभरलेला.

स्वास्थ्य, न० स्वस्थपणा.

स्वतंत्र, वि० स्वाधीन.

संप्रदाय, पु० पद्धति. रीति. चाल.

स्वेच्छा, स्त्री० आपली इच्छा.

सनत

स

सतत, अ० नेहमी.

स्वत्यायास, पु० थोडका श्रम.

सामान्यस्वरूप, न० मूळ पहिला भाग.

.सदाचरण, वि० चांगले जायचे आचरण तो.

स्मरणीय, वि० आठवण रहा या जोगें.

स्थिरप्रतिज्ञता, स्त्री० आपली प्रतिज्ञा

मोडून ये असा स्वभाव.

सशास्त्रता, स्त्री० शास्त्राची मान्यता.

सत्यवक्तृत्व, वि० खरें बोलण्याचा स्वभाव.

स्वेच्छाचारित्व, न० मनास येईल तसे वा-

गणें.

सुवृत्त, न० चांगले रीतीचे आचरण.

स्थैर्य, न० स्थिरपणा.

साहसी, वि० उतावळीनें. अविचारानें.

किं० निर्भयपणानें मोठे कामास हात

घालणारा.

संयुक्त

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
२०	५	गले	गेले
२१	१८	हात	होत
२१	१२	त्याचें	त्यांचें
२२	६	आईचें	आईचें
२२	१	कांकर	कांकरर लिपेची
७६	२	मुलांचा	मुलाचा
८५	१३	वृद्धि	वृद्धि
१२	११	ग्लामर्ग	ग्लामर्गन
१४	३	लोकापासून	लोकांपासून
१७९	१७	थोडे	थोडें
१९५	१	जसे	नसे
२२१	११	दहा	सहा
२२१	१०	धांगले	धांगले
२३१	११	व्हावायाचा	व्हावायाचा
२३२	१०	अशीं	अशी
२३२	११	पडलीं	पडली
२३३	१०	गेळे	गेलें

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
२४५	१	जोन हो त्या	जोन हो
२४६	३	सैन्याचे	सैन्याचे
२५५	१२	असें	असे
२७०	१	ठरविली	ठरविला
२७१	८	त्यांस	त्यास
२७२	१२	जेथें	जेंथें
२८३	११	शिपावांचे	शिपायांचे
२९७	१३	ससाणे	ससाणे
३०३	१६	त्याचीही	त्याचीही
३०४	१९	जेन्स	जेम्स
३०९	११	संस्थानाचे	संस्थानाचे
३०९	१	आरण्याचा	आरण्याचा
३११	८	आवळडा	आवडला
३१२	१३	बळकट	बळकट
३१६	१७	बायबाचलर	बायबाचलर
३१७	१७	शिकविली	शिकविले
३१८	१३	वित्तवृद्ध	वित्तवृद्ध

शुद्धिपत्र

वृत्ति	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
३२०	१६	कारभार	कारभार
३२२	१०	अगवीस	अगुवीस
३२२	८	बोले	बोलेल
३२८	१२	साहेब	साहेब
३५४	११	राजाची	राजा
३५५	६	आसे	असे
३६०	१	सदाचरणी	सदाचरणी
३६४	१८	नाफाकावर	नाफाकावर
३६५	१	कलें	केलें
३७१	१५	संस्थाने	संस्थानें
३७४	१५	पाठवळ	पाठवळ
३८४	११	धान्यावर	धान्यावर
३९७	५	हृदयावर	हृदयावर
४१३	१८	त्यास	त्यांस
४२४	९	सादा	सांदा
४४५	२	इलिझाबेथ	इलिझाबेथ
४४७	१५	शोभा	शोभा